

recenzije ■ *recensions* ■ *recensiones*

Anton TAMARUT, *Bog milosrđa i radosti*, Kršćanska sadašnjost – Kršćanski kulturni centar, Zagreb, 2017., 165 str.

Nova knjiga dr. sc. Antona Tamaruta, profesora dogmatske teologije na Katoličkome bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, u izdanju Kršćanske sadašnjosti i Kršćanskog kulturnog centra, nosi znakovit i ohrabrujući naslov *Bog milosrđa i radosti*. Osim Predgovora, Kratica, Bibliografskih uputa, Bilješke o autoru, knjiga sadrži sedam poglavlja sa sljedećim naslovima:

1. Božje milosrđe u nauku poslijekoncilskih papa (15–43);
2. Poziv na revoluciju nježnosti. Osvrt na prvu obljetnicu papinske službe pape Franje (45–50);
3. Čovjek i svijet po mjeri Božjega milosrđa (51–79);
4. Kuća milosrđa. Crkva u nauku pape Franje (81–105);
5. A svi ste vi braća (Mt 23,8). Bratstvo utemeljeno u Isusu Kristu (107–115);
6. Svjedoci i poslužitelji Božjega milosrđa, pomirenja i radosti. Svećenici kao pokornici (117–138);
7. Radosni Bog (139–162).

Knjiga prof. dr. sc. Antona Tamaruta svojevrstan je rukovet već objavljenih članaka u hrvatskim teološkim časopisima koji su nadopunjeni, prilagođe-

ni i pripremljeni za objavljivanje u cjelini jedne knjige. Nalaze se tu tako članci napisani promišljanjem pontifikata pape Franje kao i važnog događaja za čitavu Katoličku crkvu, a koji je proglašio papa Franjo – Izvanrednog jubileja milosrđa. Čitatelja na to upućuje i letimičan pogled na naslove poglavlja knjige. Izvanredni jubilej milosrđa trajao je od svetkovine Bezgrešnoga začeća Blažene Djevice Marije 8. prosinca 2015. godine, pa do svetkovine Krista Kralja svega stvorenja 2016. godine. Mnoga su djela od same najave toga Jubileja pa do proglašenja i zaključenja bila izvan Hrvatske, pa tako i na hrvatskom jezičnom području.

Djelo prof. dr. sc. Antona Tamaruta daruje se široj javnosti nakon zaključenja Izvanrednoga jubileja milosrđa. Dobro je i korisno da se ono daruje nakon zaključenja! Mogli bismo se zapitati: Zašto? Odgovor je veoma jednostavan: da se sve ono što smo promišljali i slavili tijekom Izvanrednog jubileja milosrđa ne zaboravi, nego da nas podsjeti da je Bog milosrdan i radostan i nakon slavlja Izvanrednog jubileja milosrđa, da Bog daruje svoje milosrđe svakom čovjeku i

nakon slavlja Izvanrednog jubileja milosrđa, da je sakrament pomirenja dokaz Božjeg milosrđa i radosti i nakon slavlja Izvanrednog jubileja milosrđa, da smo svi pozvani otkrivati Boga bogata milosrđem i biti milosrdni poput njega i nakon svečanog slavlja Izvanrednog jubileja milosrđa.

Iako je Izvanredni jubilej bio vremenski ograničen, cjelokupno djelovanje Crkve, njezin život, kao i djelovanje i život njezinih članova u svjetlu milosrđa, ne ograničava se jubilejskim manifestacijama i raznim prigodnim proslavama. Milosrđe je trajan poticaj ostvarivanja Crkve. Zato je ova knjiga podsjetnik na taj Jubilej, na može bitna obećanja te korisno propitivanje kako su Isusove učenice i učenici proslavili Izvanredni jubilej milosrđa i što su donijeli (ako su donijeli!) kao odluke za daljnji vjernički i općeljudski život.

Poglavlja u knjizi pomažu nam da se prisjetimo slavlja i poticaja proslavljenoga Izvanrednog jubileja milosrđa. Poglavlja u knjizi pozivaju da uronimo u Božje milosrđe, njegovu nježnost i radost te da se iz te uronjenosti u Boga milosrđa i radosti prepoznaje naš život i djelovanje u prostoru i vremenu kojem nas je darovala njegova promisa, ljubav i dobrot. Poglavlja u knjizi potiču nas da malo razmislimo o sebi te da donesemo neke odluke koje će nas voditi istinskom svjedočanstvu iskrenih Isusovih učenika i učenika. »Nemoguće je, naime, pripovijedati o Bogu, a da to istodobno ne bude i pripovijedanje o čovjeku. I obrnuto: govor

o čovjeku uključuje nužno i govor o Bogu. [...] O Bogu milosrđa i radosti moguće je govoriti samo na temelju osobnog i zajedničkog povijesnog i životnog iskustva. Govor o Bogu je u prvom redu svjedočenje i pripovijedanje svoga vlastitoga iskustva s Bogom. To je govor u koji nije uključen samo razum, nego nužno uključuje osjećaje. Govor o Bogu je tako istodobno govor o nama samima, kao što je govor o nama samima također govor o Bogu« (6).

Sâm autor u Predgovoru iznosi određenu nakanu knjige: »Stranice što slijede za središnju temu imaju milosrđe i radost, odnosno Boga koji se već u starozavjetnoj objavi poistovjećuje s tim pojmovima. U Isusu Kristu on je uosobljeno milosrđe i radost; potpuno milosrđe i potpuna radost. Bog čovjeka u Isusu Kristu spašava od okrutnosti i žalosti grijeha i smrti, opravdava ga svojom bezuvjetnom i neograničenom ljubavlju te ispunja radošću božanskih odnosa i zajedništvo svoga života. Povezujući ljude sa sobom u Isusu Kristu po Duhu Svetomu, Otac nebeski daje im udjela na svojoj milosrdnoj ljubavi i radosti, čini ih sposobnima za milosrđe prema bližnjemu, za radost koja izvire iz milosrđa. Bog, naime, želi radosnog čovjeka i svijet bez zavisti i osuđivanja, pa je stoga Isus i pozvao učenike neka budu milosrdni kao što je Otac njihov milosrdan (usp. Lk 6,36). Ova knjiga u nakani njezina autora želi biti poziv na vjeru u Boga milosrđa i radosti, na vjeru koja pobjeđuje svijet (usp. 1 Iv 5,4), tj. beznađe i strah« (11).

»Božje milosrđe u nauku poslijekoncilskih papa« naslov je prvog poglavlja knjige. To poglavlje pregledno donosi temu Božjeg milosrđa u nauku petorice poslijekoncilskih papa – Pavla VI., Ivana Pavla I., Ivana Pavla II., Benedikta XVI. i pape Franje.

U nauku poslijekoncilskih papa o Božjem milosrđu zrcali se duhovna baština Drugoga vatikanskog koncila. »Izlažući temu milosrđa i predstavljajući je kao središnju poruku Svetoga pisma, poslijekoncilski pape posežu za koncilskom baštinom i žarko nastoje da duh i slovo Drugoga vatikanskoga koncila snažnije i očitije zaživi u Crkvi i svijetu. Svaki od petorice papa, cijeneći nauk svojih prethodnika te podržavajući tako kontinuitet i aktualnost teme, u poruku milosrđa unosi i osobne crte i naglaske; govori o milosrđu iz svojega osobnog životnog, povijesnog i društvenog konteksta« (16), naglašava autor u uvodu poglavlja. Sve istaknuto perom samog autora, čitatelj može vrlo lako otkriti, čitajući predstavljenu aktualizaciju teme Božjeg milosrđa u učiteljstvu poslijekoncilskih papa. Poglavlje obiluje bogatstvom citata koji s različitih gledišta obrađuju zadanu temu Božjeg milosrđa, noseći u svojim redcima duboku poruku ljubavi i nade. Ta poruka ljubavi i nade ima svoj izvor i središte u milosrdnom Bogu i Ocu, kojeg nam je njegov Sin približio i predstavio na najbolji način.

Nad godišnjicama papinske službe pape Franje, ali posebno nad prvom obljetnicom pontifikata, razmišlja se u dru-

gom poglavlju knjige »Poziv na revoluciju nježnosti«. U svjetlu refleksije nad godišnjicama papinske službe pape Franje, kako naglašava autor, čuje se poziv »na revoluciju nježnosti i milosrđa, na pokazivanje područja gdje bi se ona neodgodivo trebala dogoditi – na 'periferiji društva', na područjima materijalnog, moralnog i duhovnog siromaštva, među siromasima« (49). Stranice tog poglavlja odišu spomenutim pozivom na revoluciju nježnosti. Taj poziv traži da svaka Isusova učenica i svaki Isusov učenik iskreno živi svoje pripadništvo Isusu Kristu, nebeskom Učitelju. U tom pozivu očituje se nužnost mijenjanja samog sebe, mijenjanja života i djelovanja Crkve na svim njezinim razinama, kao i nužno mijenjanje društvene stvarnosti koja nas okružuje.

U kontinuitetu izrečenog, možemo čitati i treće poglavlje knjige pod naslovom »Čovjek i svijet po mjeri Božjega milosrđa«. »Na Crkvi je stoga danas velika odgovornost: da kao zajednica Isusovih učenika i prijatelja opravda njegovo povjerenje te bude kvasac milosrđa i pomirenja u svijetu, *obitelj* u kojoj se milosrđe i pomirenje na uzoran način žive i preko nje šire u svijet« (53). U poglavlju se pretresaju teme poput: Stvoritelj svijeta bogat ljubavlju i vjernošću, milosrđe – kvaliteta i osobitost Božje ljubavi, autodestruktivna narav grijeha i Božje milosrđe, milosrđe u pomirenju čovjeka i svijeta s Bogom u Isusu Kristu, svijetli obzori milosrđa te milosrđe i pomirenje kao obveza i poslanje.

Autor na kraju poglavlja zaključuje: »Graditi svijet po mjeri Božjega milosrđa znači graditi svijet u kojemu je svaki čovjek u duhu prisposode o izgubljenosti i nađenoj ovci (Lk 15,3-7) osoba vrijedna traženja, a ne broj koji je lako pregorjeti i otpisati. [...] Zalagati se za svijet po mjeri Božjega milosrđa znači, zalagati se za svijet u kojemu, opet u duhu evanđeoskih prisposodi o okrutnom dužniku (Mt 18,23-35) i bogatašu i Lazaru (Lk 16,19-31), ne će biti dužničkog ropstva, ponižavajuće i sramotne nejednakosti. To uključuje zalaganje za svijet u kojem se nitko ne će usuditi od Boga moliti oproštenje svojih dugova prije negoli je i sâm spreman oprostiti svojim dužnicima (usp. Mt 6,12). U takvome svijetu ne će se prisvajati pravo na nadu, utjehu i pomoć, ako čovjek sâm nije spreman drugima pružiti to isto te blažiti tuđu bol i priskočiti u pomoć potrebniku. U duhu prisposode o milosrdnom Samarijancu, svijet po mjeri Božjega milosrđa je svijet u kojem ne vlada strah od potreba i očekivanja nevoljnika (Lk 10,29-36), gdje ne dominira ravnodušnost i samozadovoljstvo, nego 'sveti nemir', empatija i solidarnost, otvorenost i uključivost, odgovornost za bližnjega. Čovjek i svijet po mjeri Božjega milosrđa ispunjeni su sabranom nutarnjom radošću« (77).

Ne možemo a ne izgovoriti pitanje koje se nameće čitajući i razmišljajući nad poglavljem: Kada bi se trebao ostvariti takav svijet po mjeri Božjega milosr-

đa? Bez obzira na moguće odgovore koje traži postavljeno pitanje, jedno je sigurno: svi smo pozvani i odgovorni da se takav svijet po mjeri Božjega milosrđa dogodi u naše vrijeme. Pogotovo Isusove učenice i učenici. Takav svijet po mjeri Božjega milosrđa počinje u vlastitom životu, vlastitoj obitelji, našim župnim zajednicama, redovničkim zajednicama, dječjim vrtićima, školama, fakultetima, crkvenim i društvenim institucijama, zajednicama, udrugama i pokretima... jednostavno, na svakom mjestu gdje živi i djeluje čovjek!

»Kuća milosrđa« naslov je četvrtog poglavlja knjige. U njemu se, prema riječima autora, donosi nauk pape Franje o Crkvi, koji nije cjelovit i nije sustavan. Zašto ne može biti sustavan i cjelovit, mislimo da ne trebamo posebno tumačiti. Papa Franjo je još uvijek na čelu Katoličke crkve te će svojom učiteljskom i pastirskom riječi izgrađivati Crkvu i davati joj određen smjer. Također i sama osoba pape Franje, njegovo djelovanje i učenje bit će izazovna tema za proučavanje i vrednovanje još mnogo godina. No, autor se usudio približiti nauk o Crkvi pape Franje u četiri koraka, odnosno četiri faze »u kojima se na različite načine i u različitim prilikama naglašavaju, ponavljaju, prožimaju i isprepliću iste, odnosno srodne i slične poruke, koje su redovito popraćene jednako tako sličnim, slikovitim i simboličnim gestama i ponašanjem, a jedno i drugo zaodjeveno u vrlo personalizirani stil obnašanja službe« (83). Ti koraci, odnosno faze, jesu:

1. prvo obraćanje pape Franje *Gradu i svijetu* kada je bio izabran za Petrova nasljednika te njegovi nastupi u prvih desetak dana papinske službe;
2. objava Apostolske pobudnice *Evangeliu gaudium*;
3. razdoblje dviju Biskupskih sinoda (Izvanredna sinoda 2014. godine i Redovita sinoda 2015. godine), kojima se na sinodalan način razmišljao i propitivao poziv i poslanje obitelji u Crkvi i suvremenom svijetu, a rezime je objavljen u Postsinodskoj pobudnici o ljubavi u obitelji *Amoris laetitia* (2016. godine);
4. proglašenje Izvanrednog jubileja milosrđa.

»A svi ste vi braća (Mt 23,8). Bratstvo utemeljeno u Isusu Kristu« tema je koja se obrađuje u petom poglavlju knjige. Uvodne rečenice poglavlja poticajno uvode u poglavlje koje promišlja o bratstvu utemeljenom u Isusu Kristu: »Povijest čovječanstva od samih je početaka obilježena potrebom, čežnjom i nastojanjima pojedinaca, zajednica i naroda da jedni s drugima žive u miru i prijateljstvu, da se međusobno bolje upoznaju, prihvate i jedni prema drugima ponašaju i ophode kao braća, tj. kao bića kojima je ovaj svijet zajednička kuća i dom, a zemlja zajednički vrt. Na dnu tih iskonskih čežnji počiva slutnja o jednom i jedinstvenom podrijetlu, o istom i zajedničkom iskonu i uviru, o srodnoj i sličnoj, gotovo istoj životnoj sudbini. S druge strane, ta ista povijest protkana je stalnom kušnjom da se pojedinci i sku-

pine jedni od drugih ograde i udalje, da se jedni drugima suprotstave i međusobno unište« (107).

Posebno lijepo, ohrabrujuće i toplo jest šesto poglavlje naslovljeno »Svjedoci i poslužitelji Božjega milosrđa, pomirenja i radosti«, a govori o svećenicima kao pokornicima. Izvanredan jubilej milosrđa posebno je htio vratiti značenje sakramenta pomirenja u život Crkve, Isusove zajednice. Mnogo se razmišljalo tijekom Izvanrednog jubileja milosrđa o tom sakramentu ozdravljenja i njegovoj praksi u životu Isusovih učenika i učenika. Sakrament pokore i pomirenja vrelo je Božjeg milosrđa i »milosni susret s milosrdnim Ocem u krilu Crkve, u kojemu se iznova uspostavlja život milosti i prijateljstva s Bogom i bližnjima koji smo teškim grijehom izgubili« (118).

To poglavlje posebno progovara o svećenicima kao pokornicima. Svećenici su služitelji sakramenta, ali i sami oni koji su potrebiti milosti tog sakramenta. »Svećenik na osobit način svjedoči za Isusovo evanđelje upravo kada se i sâm iskrena srca svrsta u red pokornika, kada, pristupajući sakramentu pomirenja pred zajednicom vjernika očituje svoje kajanje, svoju osobnu potrebu za Očevim praštanjem i milosrđem. Pomiren s Bogom u sakramentu pomirenja postaje vjerodostojan, radostan i odvažan poslužitelj pomirenja među svojom braćom (usp. 2 Kor 5,18-21)« (138).

Misli tog poglavlja toplo preporučujemo svećenicima i bogoslovima jer će u njima naći poticaj i poziv na svjedočenje

vjerodostojnosti Isusovih svećenika iz konteksta sakramenta pomirenja.

Knjigu *Bog milosrđa i radosti* zaključuje poglavlje pod nazivom »Radosni Bog«. Malo se govori o toj njegovoj osobini, zato autor u tom poglavlju ima nakanu i želju čitateljima približiti Boga kao radosnog Boga. Odmah na početku poglavlja autor donosi zanimljivu konstataciju koju će razvijati u samom poglavlju: »Bog Biblije objavljuje se čovjeku u vremenu i prostoru, kroz njegovu osobnu i sasvim konkretnu povijest; kroz njegova i zajednička iskustva. Može se na tom tragu reći da se na čovjekovu licu zrcali Božje lice. Kakvo će to lice biti ovisi poglavito o kvaliteti čovjekovih odnosa prema Bogu« (139).

U poglavljima knjige svaki čitatelj ima mogućnost otkriti Boga milosrđa i radosti. Čitatelj se, čitajući stranice knjige, vrlo lako može osjećati kao da se nalazi u određenim duhovnim vježbama. Otkrivajući sadržaj pojedinih poglavlja, otkriva i svoj odnos prema Bogu, Crkvi, bližnjima i sebi. Knjiga jest znanstveno

djelo, ali jednostavnost u izričaju i toplina autora kojom želi čitateljima približiti Boga milosrđa i radosti, rađaju da čitatelj ne ostane samo na pročitanoj nego da sâm dalje promišlja o svojem životu i djelovanju te da iskreno odgovoriti može li se na njegovu licu otkriti lice milosrdnog i radosnog Boga. Knjiga ima kreativnu mogućnost ostati dugo vremena u mislima čitatelja i nakon što se pročitaju njezine stranice. Razmišljanja predstavljena u knjizi *Bog milosrđa i radosti* mogu poslužiti i u raznim oblicima katehetskog rada s mladima i odraslima jer su iznesena životno i crkveno te razumljivim jezikom, lako shvatljivim širem krugu vjernika. Vjerujemo da će knjiga naći put do čitatelja.

Mnoge su nakane pisaca knjiga. Usudujemo se i mi, u ime autora iznijeti želju da ova knjiga svakog pouči, ali i potakne na promjenu vjerskog i općeljudskog života – nabolje! Autoru od srca čestitamo na još jednom djelu koje će obogatiti njegov cjelokupan opus, a vjerujemo da će obogatiti i čitatelje.

Josip Šimunović

Stjepan TOMIĆ, *Hrvatske teološke polemike u 19. stoljeću, Glas Koncila, Zagreb, 2017., 465 str.*

Stjepan Tomić rodio se 1943. godine u Donjim Kladarima, općina Modriča, u Bosni. Završio je studij hrvatskoga, latinskoga i (dijelom) grčkoga na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1974. godine. Uz djelovanje kao srednjoškolski

profesor radio je i kao lektor i novinar u »Sportskim novostima« od 1973. do 1993. godine. Diplomirao je teologiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 1994. godine te devet godina predavao vjeronauk